

ТЕРМІНОЛОГІЧНИЙ АПАРАТ РЕГІОНАЛЬНОГО САМОРОЗВИТКУ

© Иванова О. Ю., 2015

Розглянуто теоретичні аспекти регіонального саморозвитку. Обґрунтовано систему термінів саморозвитку регіонів: саморозвиток, самодостатність, самозабезпеченість, самостійність, автономність, незалежність, самовідтворення, федералізм та федералізація, децентралізація. Визначено характерні ознаки термінів, що дало змогу обґрунтувати доцільність їх застосування для регіонального саморозвитку в умовах реанімаційних реформ в Україні. Уточнено визначення “самодостатність регіонального розвитку” та “потенціал саморозвитку регіону”. Потенціал регіону з погляду спрямованості на саморозвиток слід розглядати з двох позицій: як базовий та як акумулювальний.

Ключові слова: регіон, регіональний саморозвиток, децентралізація, самодостатність регіону, фіскальний федералізм, умови саморозвитку

O. Yu. Ivanova

Research Center of Industrial Problems of Development
of National Academy of Sciences of Ukraine

THE TERMINOLOGICAL APPARATUS OF REGIONAL SELF- DEVELOPMENT

© Ivanova O. Yu., 2015

The article is devoted to the theoretical aspects of the regional self-development.

A purpose of an article is a disclosure of the conceptual and terminological apparatus of regions' self-development, the definition of the relationships and dependencies of these terms, and the appropriateness of their use in terms of transformations in Ukraine.

The system of regions' self-development terms, such as: self-development, self-sufficiency, self-reliance, independence, autonomy, independence, self-reproduction, federalism and federalization, decentralization are grounded. The characteristic signs of the terms are determined. that allowed to prove their application to the regional self-development in the conditions of intensive care reform in Ukraine. The definitions of “self-sufficiency of regional development” and “self-development capacity of the region“are clarified. The potential of the region, in terms of the focus on self-development, should be considered from two perspectives: basic and accumulative.

It was determined that the decentralization in the context of regional development supports solving the following objectives: the reduction and elimination of the negative impact of state intervention in regional development; creating favorable conditions for self-development and self-sufficiency of the regions in Ukraine by reducing state regulation in order to increase their competitiveness; provision of legal framework to increase the independence of local governments to achieve regions' self-development on the basis of maximizing the efficiency of their potential; institutional strengthening of interaction and motivational factors of socio-economic development of regions; creating incentives to improve

the financial sustainability of regions by increasing the role of regional authorities in socio-economic development of the regions; reduction of corruption risks in the redistribution of budget funds and others.

Analysis of the terminological apparatus of regional development allowed to justify the conditions of regions' self-sufficiency formation on the basis of the principles of fiscal federalism.

The definition of "the potential of self-development of the region" is clarified. According to this it is an opportunity, the ability and motivation of the region to the accumulation and effective use of natural, human, financial and other resources for long-term socio-economic development based on self-reliance and self-organization, to meet the needs of the population and to combine national and regional interests. Based on this, in terms of the focus on self-development, the potential of the region should be viewed from two perspectives: basic and accumulative. It is proved that the formation and use of the storage capacities creates conditions for the safety and increase in efficiency of the basic potential use.

The subject of further research is the creation of conditions for development of the regions, which aims to mobilize its own resources and opportunities that will enhance their competitiveness, the formation of competitive advantages and strengthen the competitive position.

Key words: region, regional self-development, decentralization, self-sufficiency in the region, fiscal federalism, the conditions of self-development.

Постановка проблеми. Розвиток національної економіки та суспільства загалом, подолання соціально-економічних проблем регіонального розвитку потребують вирішення проблем державного регулювання економічних відносин. В умовах трансформаційних процесів значно зростає актуальність дослідження питань державного регулювання економіки, зокрема й на регіональному рівні, що потребує поглиблення наукових підходів на теоретичному та методичному рівнях.

Реалізація реформ за різними напрямками, які зазначено у програмі реформ "Стратегія 2020", що мають привести до якісних змін, насамперед, потребує мобілізації всіх стратегічних ресурсів країни, застосування нових, раніше не задіяних, потенційних можливостей та джерел розвитку. В сучасних умовах Україна потребує стійкого, збалансованого розвитку на основі формування регіональних систем, що спроможні до саморозвитку.

Аналіз останніх досліджень. Дослідження регіональної конкурентоспроможності, забезпечення соціально-економічного розвитку регіонів й ролі в цих процесах державного регулювання знайшли відображення у працях вітчизняних і закордонних учених-економістів: П. Беленького, П. Бубенко, З. Варналія, З. Герасимчука, І. Дегтярьової, М. Долішнього, Л. Ковальської, Д. Кузьміна, М. Портера, М. Степанова, Д. Сенпіка, А. Соколовського, Д. Стеченко, А. Татаркіна, Л. Яремко й ін. Однак потребують теоретико-методичного обґрунтування питання розвитку регіонів на основі максимального використання стратегічного потенціалу регіону. Важливим в період трансформацій є налагодження взаємодії та конструктивного діалогу суб'єктів регіонального розвитку, що має починатися з формування єдиного категоріального апарату.

Метою статті є розкриття сутності понятійно-термінологічного апарату саморозвитку регіонів, визначення взаємозв'язків і залежності цих термінів і доцільності їх застосування в умовах трансформацій в Україні.

Основний матеріал дослідження. В науковій літературі існує низка підходів до визначення поняття "регіон": адміністративно-територіальний, системний, соціально-економічний та просторовий підходи, що дають змогу виокремити основні характерні ознаки регіону як системи, що спроможна до саморозвитку:

– по-перше, регіон розглядається як адміністративно-політична одиниця в адміністративно-територіальному поділі країни (області, району), тобто окреме територіальне утворення, якому притаманна низка властивостей [12, с. 10]. Отже, регіон є елементом системи, який має права та

обов'язки, закріплені законодавчо. Відповідно до закону синергії у взаємозв'язку з іншими елементами (регіонами) може збільшувати потенціал системи (держави). Однак у разі неефективного управління системою її потенціал може мати від'ємний синергетичний ефект, що призводить до диференціації регіонів, зменшення надходжень до державного бюджету та зниження конкурентоспроможності національної економіки загалом;

– по-друге, як частину територіально-виробничого устрою країни. Тобто регіон є складовою (підсистемою) системи “держава” та одночасно відносно самостійною відкритою системою, яка має властивості самодостатності, самоорганізованості та здатність до саморозвитку. Регіон як відкрита система спроможна самостійно акумулювати функції та ресурси й реагувати на внутрішні та зовнішні зміни;

– по-третє, як організаційно-просторову форму використання продуктивних сил, що має загальні умови для економічної діяльності та особливості в своїх межах [12, с. 11];

– по-четверте, як соціальну спільність певної території. Тобто передусім за такого підходу розглядається історичний досвід, культурні, освітні, соціально-психологічні та інші аспекти регіональної спільноти [12, с. 11].

Узагальнюювальною властивістю регіону є спроможність до розвитку.

Регіональний розвиток, відповідно до Аналітичного звіту “Регіональний розвиток та державна регіональна політика України” [14, с. 27] – це “динамічний процес, зміна внутрішньої соціально-економічної структури регіону в напрямку її вдосконалення та раціоналізації. Як правило, він має поступальний зміст, характеризується прогресивними змінами і в результаті повинен призвести до формування регіону як стійкої просторової системи, що раціонально використовує свій внутрішній потенціал і гармонійно співіснує з навколишнім середовищем”. Отже, регіональний розвиток ґрунтується на самодостатності, спроможності використовувати та нарощувати свій потенціал.

Однак низка термінологічних уявлень про процес регіонального розвитку на основі використання власних ресурсів, конкурентних переваг та мінімізації залежності від центру в питаннях соціально-економічного росту вимагає від науковців детального дослідження термінологічного апарату регіонального розвитку, а саме таких понять, як самодостатність, самозабезпеченість, самостійність, автономність, незалежність, самовідтворення, федералізм та федералізація, децентралізація тощо.

Розглянемо докладно сутність та взаємопов'язаність цих понять.

С. Ожегов під автономією розуміє право самостійного здійснення державної влади або управління, надане конституцією якій-небудь частині держави; самоврядування; незалежність управління [9].

Вільна енциклопедія Вікіпедія розглядає автономію як індивідуальну свободу дії; самостійність. Автономія (грец. *αυτος* – “сам” і грец. *νομος* – “закон”, самоврядування, незалежність) – право самостійного здійснення державної влади чи управління, надане якійсь частині держави, що здійснюється в межах, передбачених загальнодержавним законом або конституцією. Автономія означає право якого-небудь національно-територіального утворення (наприклад, області) самостійно здійснювати внутрішнє управління. Автономія може ґрунтуватися на культурній чи етнічній відмінності і часто веде до подальшої незалежності [1].

Водночас створення автономії (політичної або обласної) у складі унітарної держави часто є наслідком її децентралізації, засобом стримування економічного сепаратизму з боку економічно найбільш розвинених регіонів та запобігання міжрегіональної ворожнечі на ґрунті розподілу фінансових коштів. В Італії саме з цієї причини північним областям (Сицилія, Сардинія, Трентіно-Альто-Адідже, Валле-д'Аоста та Фріулі-Венеція Джулія) надано політичну автономію відповідно до конституції 1948 р. [19]; у Франції статус автономії має острів Корсика; основи децентралізації у Великобританії з 1998 р. було закладено для Шотландії [21], Уельсу та Північної Ірландії. Причиною надання автономії тій чи іншій території за унітарної форми державного устрою можуть бути обставини географічного (геополітичного) характеру. Так, з цієї причини Фінляндія визнала автономію Аландських островів, Франція надала автономію своїм заморським територіям, Данія закріпила статус автономії за Гренландією.

Аналізуючи поняття “автономія”, можна визначити його характерні ознаки та синонімічні значення (рис. 1).

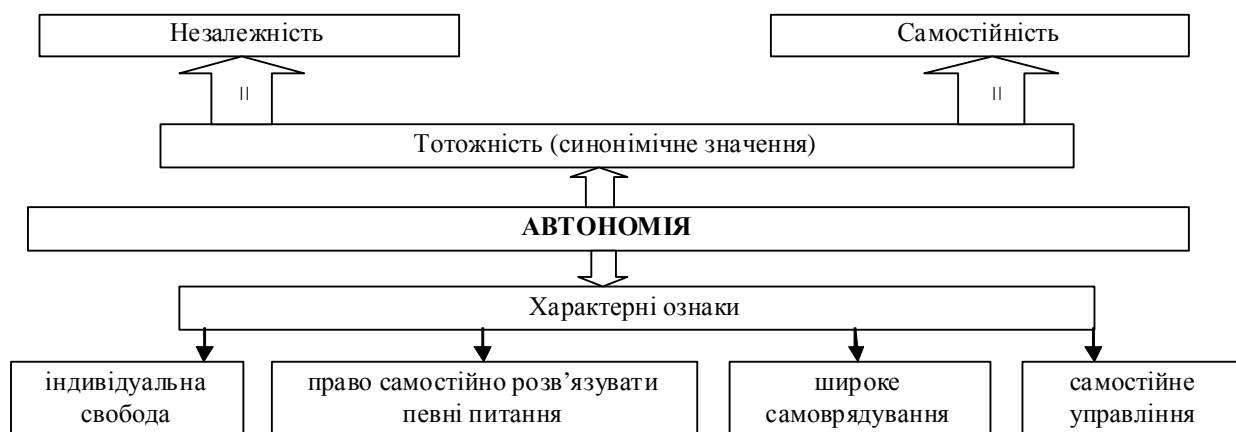

Рис. 1. Аналіз поняття “автономія”

Отже, відносно регіонального розвитку поняття “автономія” може використовуватися щодо прав органів місцевого самоврядування на розширення повноваження та можливості регіонів фінансувати економічний розвиток, впливати на інтенсифікацію інноваційного розвитку тощо.

Сутність поняття “незалежність” полягає в можливості приймати самостійні рішення за власними бажаннями та інтересами, без зовнішніх вказівок та наказів. Незалежність для держави – політична самостійність, відсутність підлеглості, суверенітет, самостійність у поведінці, діях і т. п. [1]. Однак в межах унітарної держави незалежність регіонів не може бути повною стосовно всіх рішень, що приймаються в межах регіонального розвитку на мезорівні.

Незалежність за С. Ожеговим – це політична самостійність, відсутність підпорядкованості, суверенітет. Незалежний – самостійний, що не знаходиться в підпорядкуванні, вільний, що виявляє або виражає самостійність [9] (рис. 2).

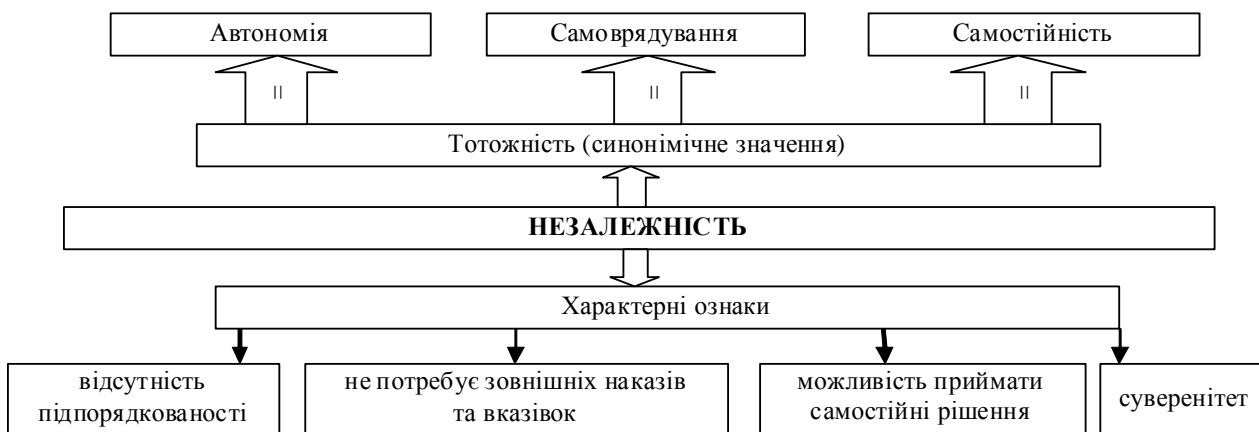

Рис. 2. Аналіз поняття “незалежність”

Отже, аналізуючи поняття “незалежність”, можна зробити висновок про можливість його застосування в контексті регіонального розвитку тільки в межах окремих прав, якими можуть бути наділені регіональні органи влади та місцевого самоврядування.

У тлумачному словнику самостійність – це здатність до незалежних дій, суджень, володіння ініціативою, рішучість, незалежність, свобода від зовнішніх впливів, примусів, від сторонньої підтримки, допомоги [17]. У словнику С. Ожегова: “самостійний – існуючий окремо від інших, незалежний, рішучий, що володіє власною ініціативою, діючий власними силами, без сторонніх впливів, без чужої допомоги” [9]. Характерні риси поняття “самостійність” наведено на рис. 3.

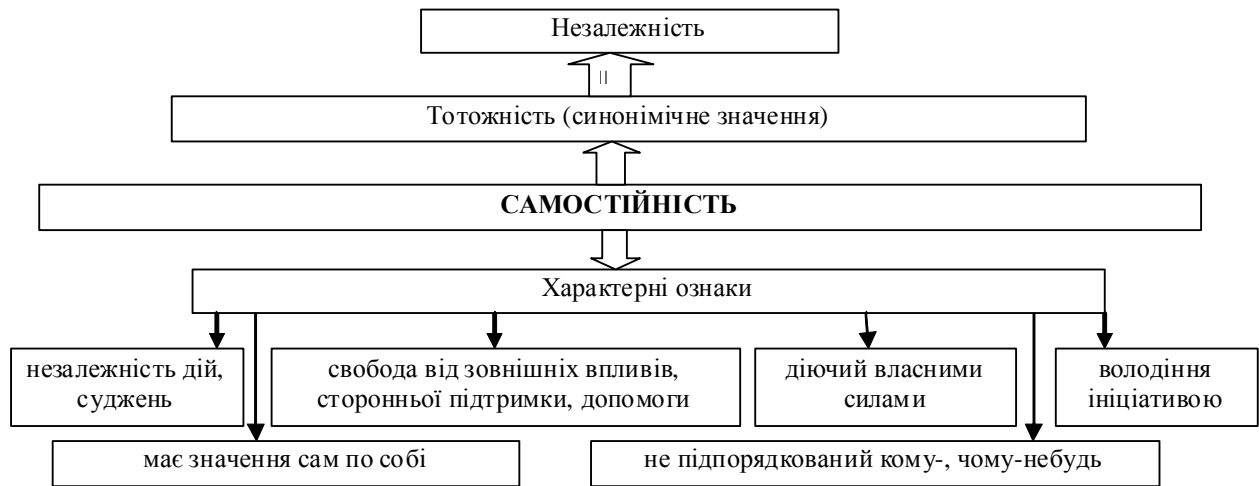

Рис. 3. Аналіз поняття “самостійність”

Отже, самостійність регіону в контексті соціально-економічного розвитку доцільно вживати відносно фінансової спроможності вирішувати соціальні та економічні питання в межах регіону, ефективно використовуючи економічний потенціал. Однак бути повністю не підпорядкованим центру в умовах унітаризму регіон України не може.

Спорідненим поняттям самостійності є “саморозвиток”. Т. Заславська визначає саморозвиток як “стратегічно стійку здатність регіону в умовах сформованого в суспільстві макросередовища забезпечувати розширене відтворення валового регіонального продукту за рахунок власних дохідних джерел в інтересах реалізації як макроекономічних цілей і пріоритетів, так і внутрішньорегіональних цільових установок системного характеру” [2]. Загалом погоджуючись з тезою автора, слід враховувати не тільки економічний результат саморозвитку, а й можливість забезпечувати соціальний розвиток регіону та формувати й використовувати всі види потенціалу регіону.

М. Молчанова розглядає саморозвиток території як “процес забезпечення сталого соціально-економічного розвитку території за рахунок як власних дохідних джерел, так і залучених коштів в умовах сформованого в суспільстві макросередовища”. В регіональному розрізі вона виділяє дві групи системотвірних ознак (умов) саморозвитку: внутрішня самодостатність регіональної економічної системи для стійкого регіонального розвитку (достатність ресурсів; об’єктивно певні місія і мета, що відображають цільові установки як макроекономічної, так і регіональної систем; наявність автономних і гнучко адаптовуваних до зовнішнього середовища внутрішньорегіональних систем); зовнішні умови, здатні в своїй сукупності забезпечити довгостроковий саморозвиток регіональних економічних систем (готовність органів влади, громадськості до ідеї саморозвитку; наявність правових та макроекономічних умов використання моделі саморозвитку; використання зовнішніх факторів для реалізації саморозвитку) [7]. Позиція автора, що полягає в урахуванні як ендегенних, так і екзогенних факторів саморозвитку, цілком прийнятна, адже регіон – це відкрита система, що має як внутрішні, так і зовнішні зв’язки та функціонує під впливом внутрішнього й зовнішнього середовищ.

О. Татаркін розглядає саморозвиток територіальних економічних систем, під яким пропонує розуміти “стійку здатність регіону в умовах сформованого в суспільстві макросередовища забезпечувати розширене відтворення ВРП за рахунок наявного потенціалу власних ресурсних можливостей і дохідних джерел в інтересах реалізації як макроекономічних цілей та загальнонаціональних пріоритетів, так і внутрішньорегіональних цільових установок системного характеру” [15]. Академік О. Татаркін у визначенні “саморозвитку” враховує важливу умову конкурентоспроможності держави – поєднання інтересів регіонів із загальнодержавними інтересами, що є важливим для збереження цілісності держави.

Слід погодитись з позицією В. Осипова та О. Єрмакової які розглядають саморозвиток регіону як “здатність регіону в умовах мінливого ринку забезпечувати соціальні стандарти якості життя на основі розширеного відтворення валового регіонального продукту переважно за рахунок ендегенних дохідних

джерел та інноваційних ресурсів. Тобто, саморозвиток – це процес, що ґрунтується на ендогенних факторах росту” [10]. Однак він не “ігнорує” значення та впливу екзогенних факторів.

Визначення потенціалу саморозвитку регіонів розглядають О. Ігнат'єва, О. Марієв, А. Ширманова за функціональним підходом як “здатність регіональних соціально-економічних систем найбільш повно і несуперечливо реалізовувати свої найважливіші функції на основі ефективного використання внутрішніх і зовнішніх джерел розвитку” [3]. Автори пропонують складовими потенціалу саморозвитку регіону вважати економічний, фінансовий, соціальний, демографічний і екологічний потенціали, враховуючи функції, які виконуються регіональними соціально-економічними системами і джерелами їх розвитку.

Потенціал регіону з погляду спрямованості на саморозвиток слід розглядати з двох позицій:

– базовий потенціал – це наявні або приховані ресурсні спроможності регіону, а також його базові наявні та потенційні конкурентні переваги (географічне положення, геополітичне положення, наявність дефіцитних ресурсів тощо);

– накопичувальний (акумуляуючий) потенціал – потенційна енергія, сила, що трансформує можливість у реальну дію, спрямовану на досягнення максимального ефекту від використання цих ресурсів. Саме цей вид потенціалу регіону пов'язаний з формуванням базових конкурентних переваг високого порядку, які мають забезпечити стійку конкурентну позицію регіону на основі саморозвитку (управлінські, організаційні, економічні конкурентні переваги). Формування та використання акумулятивного потенціалу створює умови для збереження та підвищення ефективності використання базового потенціалу.

Отже, під потенціалом саморозвитку регіону пропонується розуміти можливість, здатність і вмотивованість регіону до акумулювання та ефективного використання комплексу природних, людських, фінансових та ін. ресурсів з метою довгострокового соціально-економічного розвитку на основі самодостатності та самоорганізації, задоволення потреб населення та поєднання загальнодержавних та регіональних інтересів.

Аналіз поняття “самодостатність” дає змогу зазначити такі властивості об'єкта, як самостійність та достатність ресурсів для розвитку (рис. 4).

Так, у вільній енциклопедії зазначено, що самодостатність об'єкта – це самостійна цінність або здатність обходитися власними можливостями [1]. На думку І. Вихованець, самодостатній – який має цінність сам по собі; який має цілком самостійне значення [275]. У тлумачному словнику під самодостатністю об'єкта розуміють обмеження самим собою, непотрібність чогось іншого [16].

Як зазначає Л. Костирко, що стосується “самодостатності” регіонів, таке визначення має умовний характер. Регіональне господарство є підсистемою загальнодержавної економічної системи. Регіон не в змозі самостійно, без державної підтримки вирішувати завдання життєзабезпечення території. Інакше втрачається економічна доцільність його входження в економічну систему країни. Термін “економічна самодостатність регіону” є деякою абстракцією, але при цьому характеризує високий ступінь відтворювальної повноти функціонування регіональної економічної системи в просторі та часі [6].

Рис. 4. Аналіз поняття “самодостатність”

Безумовної значущості у досягненні регіональної самодостатності набуває фінансова самодостатність. Своєю чергою, фінансової самодостатності можна досягти завдяки використанню незадіяного потенціалу саморозвитку регіону. Оскільки фінансова база регіону займає одну із найважливіших позицій, доцільно розглядати механізм забезпечення фінансової самодостатності за рахунок ефективно функціонуючої транспортно-комунікаційної системи. Оскільки самодостатність визначається як спроможність країни забезпечити сталість обраної траєкторії свого розвитку на основі оптимального залучення внутрішніх та зовнішніх ресурсів та механізмів розвитку, необхідно формувати таку модель самодостатності, яка б сприяла розвитку регіону та зміцненню конкурентних позицій держави [18].

Отже, поняття “самодостатність” доцільне в контексті регіонального розвитку, оскільки відображає спроможність регіону ефективно використовувати свій стратегічний потенціал, здатність обходитися власними можливостями, що має значення в умовах дефіциту бюджетних коштів та дає можливість регіону зменшити, а можливо, й зовсім відмовитися від значної частки міжбюджетних трансфертів. Під “самодостатністю регіонального розвитку” розуміють самостійну спроможність регіону розкрити свій потенціал з використанням як наявних, так і залучених ресурсів.

Ще одним поняттям теорії регіонального розвитку є “самозабезпеченість”, що означає незалежність від усіх речей зовнішнього світу або інших людей (автаркія – від гр. *autárkeia* – самозабезпеченість, самодостатність). В економіці — економічна незалежність країни, що позбавляє необхідності ввезення найважливіших продуктів споживання. Термін “автаркія” часто вживають у розумінні прагнення до відокремлення, схильності до вузького намісництва [1]. В межах цілісності держави тотожність терміна “автаркія” не викликає довіри в межах розвитку окремих регіонів єдиної держави. Однак, у тлумачному словнику англійської мови “самозабезпечений – здатний підтримувати себе самостійно без сторонньої допомоги” [20], що має більш прийнятний стиль та може бути використовуваний в контексті розвитку регіонів. Отже, якщо не вважати синонімічними поняття “самозабезпеченість” та “автаркія”, то його загалом можна вживати в контексті регіонального розвитку, оскільки забезпеченість власними ресурсами завжди буде конкурентною перевагою будь-якого регіону.

Характерні риси поняття “самозабезпеченість” наведено на рис. 5.

Не менш важливою категорією розвитку регіону є децентралізація. Історичні передумови переважання централізованого державного управління зумовлюють значне втручання центру у регіональний розвиток. Ефективність управління регіональним розвитком має зростати з передаванням повноважень місцевим органам влади та відповідним делегуванням відповідальності, що стимулює органи місцевого самоврядування до підвищення ефективності виконання своїх повноважень.

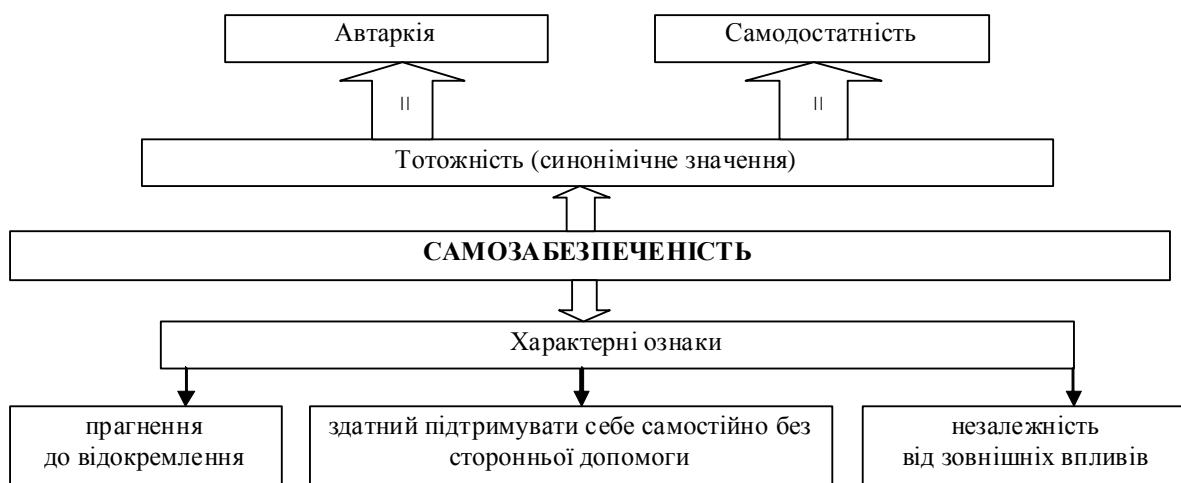

Рис. 5. Аналіз поняття “самозабезпеченість”

Отже, під децентралізацією розуміють передавання повноважень і обов'язків щодо прийняття рішень з центру в інші організації. У межах державного сектора децентралізація означає, що рішення приймають не центральний уряд, а місцеві та регіональні органи влади [336].

Б. Райзберг та Л. Лозовської розглядають децентралізацію як передавання функцій управління від центральних органів влади місцевим органам, розширення кола повноважень нижчих органів управління за рахунок вищих [13].

Децентралізація в контексті регіонального розвитку сприяє вирішенню таких завдань:

- зменшення й ліквідація негативного впливу державного втручання в регіональний розвиток;
- створення сприятливих умов для саморозвитку й самозабезпеченості регіонів України зменшенням державного регулювання з метою підвищення їхньої конкурентоспроможності;
- забезпечення правового поля збільшення самостійності органів місцевого самоврядування для досягнення саморозвитку регіонів на основі максимізації ефективності використання їхнього потенціалу;
- посилення взаємодії інституціональних і мотиваційних факторів соціально-економічного розвитку регіонів;
- створення стимулів для підвищення фінансової самозабезпеченості регіонів посиленням ролі органів регіональної влади в соціально-економічному розвитку регіонів;
- зниження корупційних ризиків при перерозподілі бюджетних коштів тощо.

При цьому слід погодитися з думкою В. Підгорного, який стверджує, що “розподіл повноважень держави та регіонів – вельми складне питання, пов'язане насамперед з гармонізацією державних і регіональних інтересів. З цього погляду систему державного регулювання в системі управління регіонів слід розглядати в рамках загальної системи державного регулювання економіки” [11, с. 8].

Більшість вчених роблять акцент на необхідності забезпечення практично повної самостійності регіонів у вирішенні багатьох питань, що стосуються їх функціонування. Однак надання абсолютної автономії, зокрема і податкової, може згодом призвести до ще більшої залежності місцевих бюджетів від Державного. Тому для України важливим пріоритетним напрямком реалізації ефективної регіональної політики є поступовий перехід від централізованого методу державного регулювання цих аспектів до децентралізованого. Слід також погодитися з думкою М. Карасьова, який звертає увагу на те, що “мова має йти саме про необхідність детального регулювання та чіткого розмежування податково-бюджетних повноважень між органами державної влади різних рівнів та органами місцевого самоврядування” [4, с. 122].

Важливим є розуміння відмінностей категорій “федералізація” та податково-бюджетного федералізму щодо можливості та доцільності впровадження їх в Україні.

Федералізація (від лат. *foederatio* – об'єднання, союз) – адміністративно-політичний процес та конституційна реформа, які спрямовані на перехід від унітарного до федеративного державного устрою [1]. Основною ознакою федеративної держави є поділ суверенітету між двома рівнями (федеральним і суб'єктив федерації), що передбачає зокрема існування двох систем державної влади та управління, кожна з яких діє у визначених межах. Відповідно до Конституції Україна є унітарною державою. Унітарною є держава, адміністративно-територіальні одиниці якої не мають статусу державного утворення, тобто на всій території держави діють єдині вищі органи державної влади, єдина правова система, єдине законодавство тощо [1].

Для бюджетного унітаризму характерна централізація фінансів у центральних органів влади, мала частка власних ресурсів у місцевих бюджетах, тобто недостатній рівень самостійності місцевих органів влади, які не можуть адекватно реагувати на зміни у соціально-економічному становищі регіонів, повною мірою задовольнити потреби населення, які відрізняються залежно від місця та умов проживання [8].

Бюджетний федералізм як модель податково-бюджетних відносин дає можливість вирішити питання, які функції держави ефективніше виконувати централізовано, а виконання яких функцій можна передати місцевим органам влади [5], що проявляється в закріпленні за регіональними

органами влади прав на одержання доходів і раціональне розпорядження видатками. Основна ідея фінансового федералізму укладеться в створенні умов для самофінансування видатків регіону.

Виходячи з сутності понять “федералізація” та “податково-бюджетний федералізм” слід зазначити доцільність застосування останнього для нарощування потенціалу самодостатності регіонів України.

Отже, проаналізувавши термінологічний апарат регіонального саморозвитку, слід зазначити доцільність формування умов самодостатності розвитку регіонів на основі принципів податково-бюджетного федералізму (рис. 6).

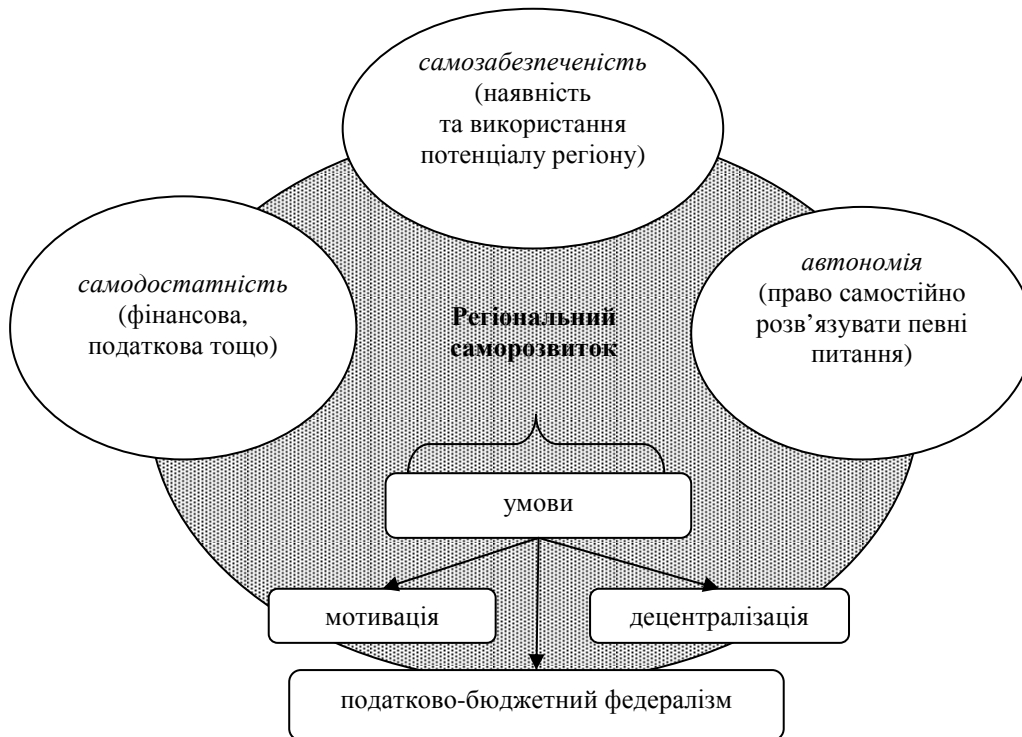

Рис. 6. Умови та критерії регіонального саморозвитку

Розвиток регіонів, що спрямований на мобілізацію власних ресурсів та можливостей сприяє підвищенню їх конкурентоспроможності, формуванню конкурентних переваг та зміцненню конкурентних позицій.

Системологія термінів саморозвитку регіонів: самодостатність, самообезпеченість, самостійність, автономність, незалежність, самовідтворення, федералізм і федералізація, децентралізація, потенціал саморозвитку, а також визначення характерних ознак термінів дозволило обґрунтувати доцільність їх застосування до регіонального саморозвитку в умовах реанімаційних реформ в Україні.

Предметом подальших досліджень є створення умов розвитку регіонів, які спрямовані на мобілізацію власних ресурсів і можливостей, що сприятиме підвищенню конкурентоспроможності, формуванню конкурентних переваг і зміцненню конкурентних позицій регіонів.

1. Вільна енциклопедія [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://uk.wikipedia.org>.
2. Заславская Т. И. Социальная трансформация Российского общества: деятельно-структурная концепция / Т. И. Заславская. – М.: Изд-во “Дело”, 2002. – С. 53–55.
3. Игнатьева Е. Д. Методология анализа потенциала саморазвития региональных социально-экономических систем / Е. Д. Игнатьева, О. С. Мариев, А. Е. Ширманова // Вестник Челябинского государственного университета. – 2010. – № 3 (184). Экономика. – Вып. 24. – С. 64–68.
4. Карасев М. Н. Налоговая политика и правовое регулирование налогообложения в России / М. Н. Карасев. – М.: ООО “Вершина”, 2004. – 224 с.
5. Карпуньо І. Механізм міжбюджетних відносин в Україні / І. Карпуньо // Наука молода. – 2003. –

№ 1. – С. 12–14. 6. Костирко Л. А. Механізм формування стратегії фінансової забезпеченості регіону / Л. А. Костирко, Ю. С. Клітинський // *Часопис економічних реформ* № 3 (11). – 2013. – С. 62–69. 7. Молчанова М. Ю. Критерии саморазвития регионов как основа формирования межбюджетных отношений / М. Ю. Молчанова // *фундаментальные исследования*. – 2013. – № 6 – С. 131–135. 8. Налогово-бюджетные аспекты регионального развития: монография / Ю. Б. Иванов, И. А. Майбуров, О. Ю. Иванова и др., под. общ. ред. Ю. Б. Иванова. – Х.: ИД “ИНЖЭК”, 2013. – 344 с. 9. Ожегов С. И. Словарь русского языка / С. И. Ожегов. – М.: Изд-во: Русский язык; Издание 11-е, 1975, 846 с. 10. Осипов В. М. Формування політики конкурентоспроможності регіону на принципах саморозвитку / В. М. Осипов, О. А. Єрмакова // *Вісник соціально-економічних досліджень*. – 2011. – Вип. 2 (42). – С. 78–81. 11. Подгорный В. В. Государственное регулирование хозяйственной деятельности регионов: состояние, проблемы, перспективы: монография / В. В. Подгорный. – Донецк.: ВІК, 2009. – 463 с. 12. Приходько В. П. Інвестиційний розвиток територіально-виробничих комплексів: теорія і методологія: монографія / В. П. Приходько. – Донецьк: Юго-Восток, 2012. – 318 с. 13. Райзберг Б. А. Современный экономический словарь / Б. А. Райзберг, Л. Ш. Лозовский, Е. Б. Стародубцева. – М.: ИНФРА-М, 1999. – 479 с. 14. Сайт Підтримка політики регіонального розвитку в Україні. Аналітичний звіт “Регіональний розвиток та державна регіональна політика в Україні: стан і перспективи змін у контексті глобальних викликів та європейських стандартів політики” [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.surdp.eu/news/Forum> 15. Татаркин А. И. Саморазвивающиеся регионы в экономической системе России / А. И. Татаркин, Д. А. Татаркин // *Федератив. отношения и регион. социал.-экон. политика*. – 2008. – № 11. – С. 4–10. 16. Тлумачний словник української мови E-slovník [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://eslovník.com>. 17. Толковый словарь русского языка. Том I.; под ред. Д. Н. Ушакова. – М.: ООО “Издательство Астрель”, ООО “Издательство АСТ”, 2000. – 848 с. 18. Чернявська Т. А. Можливості забезпечення фінансової самодостатності регіонів за рахунок використання потенціалу транспортно-комунікаційної системи / Т. А. Чернявська // *Збірник наукових праць Національного університету державної податкової служби України*. – 2012. – № 1. – С. 413–419. 19. Costituzione Italiana [Electronic recourse] – Access mode: <http://costituzionerepubblicaitaliana.jimdo.com>. 20. Dezentralisierung und Entwicklung [Electronic resource] / Swiss Agency for Development and Cooperation. – 2012. – Access mode: http://www.deza.admin.ch/ressources/resource_de_23615.pdf. 21. Scottish Devolution and the West Lothian Question, 2006 [Electronic recourse] – Access mode: <http://www.bbc.co.uk/dna/h2g2/A13484928>